

**Культура Беларусі ў другой
палове XIX — пачатку XX ст.**

Асноўныя пытанні тэмы

1. Змены ў сістэме адукацыі ў Беларусі.
2. Развіццё навуковых ведаў пра Беларусь і беларускі народ.
3. Развіццё беларускай літаратуры і мовы.
4. Станаўленне нацыянальнага прафесіянальнага тэатра.
5. Выяўленчае мастацтва. Архітэктура. «Нашаніўскі» перыяд.

Заданне на урок

- Вызначце змены ў развіцці культуры ў параўнанні з першай паловай XIX ст.

Змены ў сістэме адукацыі ў Беларусі

- **Складалася трохступенчатая сістэма адукацыі**
- **пачатковая:** народныя вучылішчы, царкоўнапрыходскія школы, гарадскія вучылішчы
- **сярэдняя:** 6 муж., 4 жан. гімназіі, 2 прагімназіі, Горы-Горыцкае зсмяробчае вучылішча, Полацкі кадэцкі корпус, 4 духоўныя семінарыі, Маладзечанская, Полацкая, Нясвіжская, Свіслацкая настаўніцкія семінарыі; рэальныя вучылішчы ў Пінску, Мінску, Магілёве
- **вышэйшая** за мяжой: Пецярбург, Масква, Кіеў, Варшава, Дэрпт

Змены ў сістэме адукацыі ў Беларусі

- За удзел у паўстанні 1863 – 1864 гг. былі закрыты Горы-горацкі земляробчы інстытут, Навагрудская гімназія, Свіслацкая і Маладзечанская прагімназіі;
- Ліквідаваліся польскія школы, забаранялася выкладанне польскай мовы;
- Гутарковай мовай навучальных устаноў абвешчалася руская;

Змены ў сістэме адукацыі ў Беларусі

- Рост колькасці навучальных устаноў;
- Беларусь адставала ад краін Заходняй Еўропы;
- Нізкая якасць навучання ў пачатковых школах;
- Сярэдняя адукацыя заставалася прывілеяй пануючых класаў;
- Існаванне прыватных школ;
- Платнасць сярэдняй адукацыі;
- Складванне сістэмы прафесійнай адукацыі.
- 1887 г. – “цыркуляр пра кухарчыных дзяцей”;

Развіццё навуковых ведаў пра Беларусь і беларускі народ

Гісторыя Беларусі асвятляецца з урадавых пазіцый у працах М. Каяловіча, І. Бяляева, П. Бранцава, П. Бацюшкава, А. Турцэвіча, К. Гаворскага.

Этнаграфія

І. Насовіч — "Слоўнік беларускай гаворкі";

П. Шэйн "Беларускія песні", "Матэрыялы для вывучэння побыту і мовы рускага насельніцтва Пн.-Зах. краю" (3 т.).

Развіццё навуковых ведаў пра Беларусь і беларускі народ

- А. Сапуноў — 3 т. архіўных дакументаў "Витебская старина"; "Рака Зах. Дзвіна: гісторыка-геаграфічны агляд", "Матэрыялы па гісторыі і географіі Дзісенскага і Вілейскага паветаў";
- Я. Карскі — этнограф, фалькларыст, трохтомнік "Беларусы";
- М. Нікіфароўскі - Зборнік простанародных апавяданняў Віцебшчыны "Нячысцікі", "Беларускія песні і частушкі";
- І. Грыгаровіч Зборнік дак. "Беларускі архіў";
- М. В. Доўнар-Запольскі 150 навуковых прац па гісторыі ВКЛ. Даследаванні і артыкулы";
- В. Ластоўскі "Кароткая гісторыя Беларусі з 40 рысункамі", 1910 г.

Развіццё беларускай літаратуры і мовы

Адбываецца стварэнне развітой літаратуры

- Ф. Багушэвіч (Мацей Бурачок, Сымон Рэўка з-пад Барысава) — "Дудка беларуская", "Смык беларускі";
- А.Ельскі Беларускі пісьменнік, гісторык, этнограф, краязнавец, перакладчык, публіцыст. У Замосці (Пухавіцкі р-н) стварыў літаратурна-краязнаўчы музей. Першы біёграф і сябра В. Дуніна-Марцінкевіча.
- А. Абуховіч Пісьменнік. Разам з Ф. Багушэвічам адзін з пачынальнікаў жанру байкі ў беларускай літаратуры.
- Я. Лучына (І. Неслухоўскі) Зборнік вершаў "Вязанка".
- К. Каганец (Казімір Кастравіцкі) "Прамова", "Наш сымболь", "Гадка пра Галубка"

Літаратура пач. ХХ ст.

- **Цётка (А. Пашкевіч)** – “Скрыпка беларуская”, “Хрэст на свабоду”. Адна з пачынальніц апавядальнага жанру. Аўтар першых кніжак для дзяцей на беларускай мове: “Першае чытанне для дзетак беларусаў”, “Лемантар” (1906 г.);
- **Я. Купала** (1882-1942)
Зборнікі: “Жалейка”, “Гусляр”, “Шляхам жыцця”;
паэмы: “Курган”, “Бандароўна”, “Яна і я”, “Магіла льва”;
камедыі: “Паўлінка”, “Прымакі”, “Раскіданае гняздо”.
- **Я. Колас** (1882-1956) Верш “Беларусам”, зборнік “Песні жалбы”, пражайчыныя зборнікі “Апавяданні”, “Родныя з’явы”;
- **М. А. Багдановіч** (1891-1917)
Зборнік “Вянок”, верш-гімн “Пагоня”.

Станаўленне нацыянальнага прафесіянальнага тэатра

- “Батлейка” – лялечны тэатр;
- Нацыянальнае тэатральнае мастацтва развівалася ў народна-фальклорных формах – “беларускія вечарынкi”;
- 1890 – адкрыццё ў Мінску гарадскога тэатра **І.Ц.Буйніцкі** - заснавальнік прафесійнага беларускага тэатра — 1907 г.;
- “Першае таварыства беларускай драмы і камедыі” **Ф. Ждановіч** у Мінску.

Выяўленчае мастацтва.

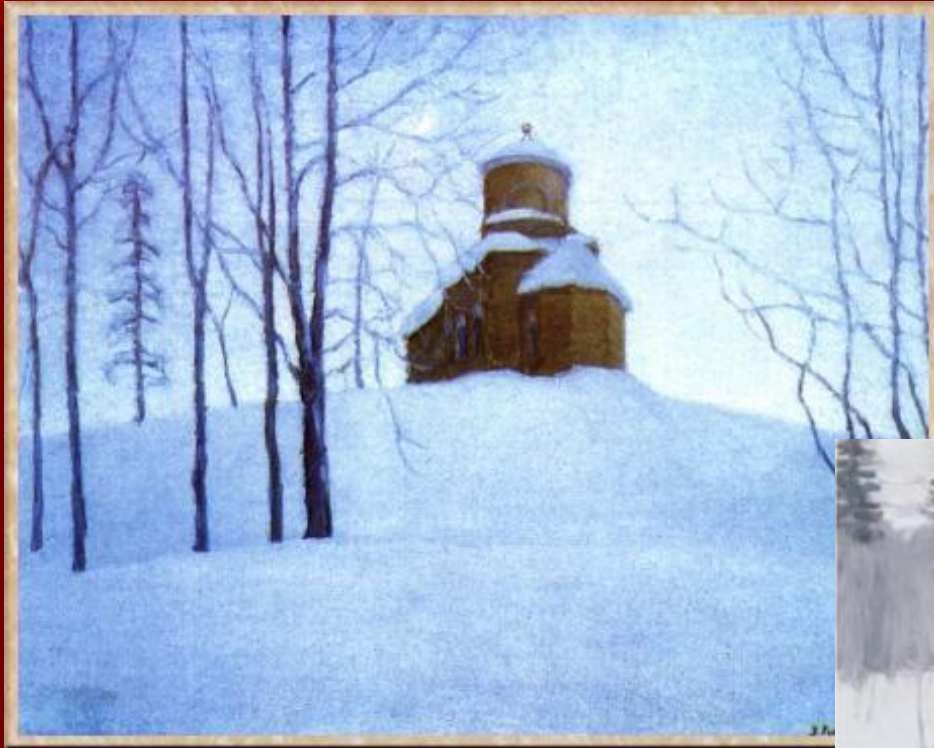
- А.Гараўскі - Майстар пейзажаў і партрэта: "Вечар у Мінскай губерні", "Свіслач", "Час жніва", "На радзіме", "Пінскія балоты", "Жанчына з палітрай", "Жаночы партрэт", "Старая молицца";
- Н. Сілівановіч - Пісаў іконы, партрэты "Дзеці ў двары", "У школу", "Стары пастух", "Гульня дзяцей в. Цынцавічы".
- К. Альхімовіч - Пісаў карціны на гістарычную тэму: "Пахаванне Гедыміна", "Смерць Глінскага ў турме", "Смерць у выгнанні", "Пахаванне на Урале", "На этапе", "Жніво", "Парабкава хата".

Жывапіс пач. XX ст.

- **В. К. Бялыніцкі-Біруля** "Сакавіцкае змярканне", "Зімовы сон", "Блакітная капліца".
- **Ф. Рушчыц** "Зямля", "Вадзяны млын", "У свет", "Каля касцёла", "Млын зімою", "Берагі Вілейкі".
- **Ю. Пэн** "Аўтапартрэт", "Стары кравец", "Пасля забастоўкі" - "Аўтапартрэт", "Гадзіншчык", "Пекар", "Пісьмо з Амерыкі", "У астрозе", "Вуліца ў Віцебску".
- **Я. Кругер** "На суд прафесара", "Письманосец".
- **Я. Н. Драздовіч** "Трызна мінуўшчыны", "Пунькі", "Дух зямлі"; "Вёска Лаўрынаўка", пачынальнік фантастычнага жанру.

В. Бялыніцкі-Біруля

1. Блакітная капліца 2. Вешнія воды 3. Зімняя рака

Архітэктурна.

- Тыпы: гарадская, сядзібная, храмавая. Стылі: экліктызм — змяшанне, спалучэнне разнастайных мастацкіх элементаў і стыляў.
- псеўдаготыка (касцёлы: Відзы, Браслаў, Вілейка, Паставы).
- псеўдавізантыйскі стыль распаўсюджаны ў праваслаўным культавым дойлідстве – “мураўёўкі” (капліца князёў Паскевічаў у Гомелі, Уваскрасенскі сабор у Барысаве).

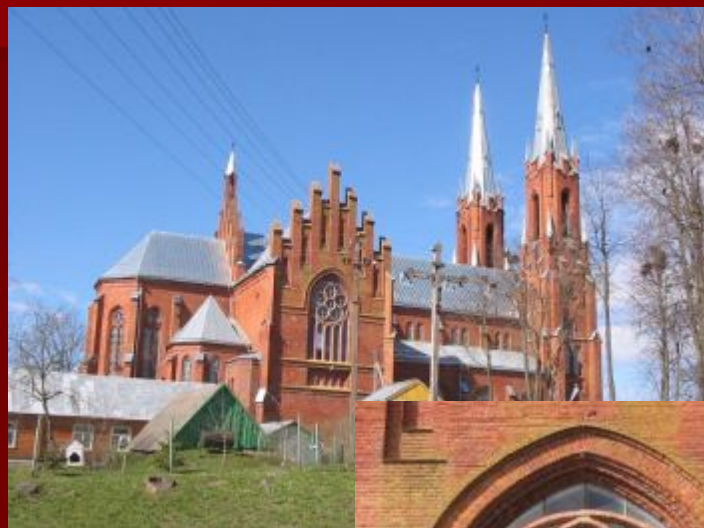
Архітэктурна.

- Неараманскі стыль: спалучае матывы раманскай і гатычнай архітэктурны (Чырвоны касцёл у Мінску);
- Стыль мадэрн (чыгуначныя вакзалы, масты, прамысловыя збудаванні).

Гервяты, Гродзенская вобл. Троіцкі касцёл (неаготыка)

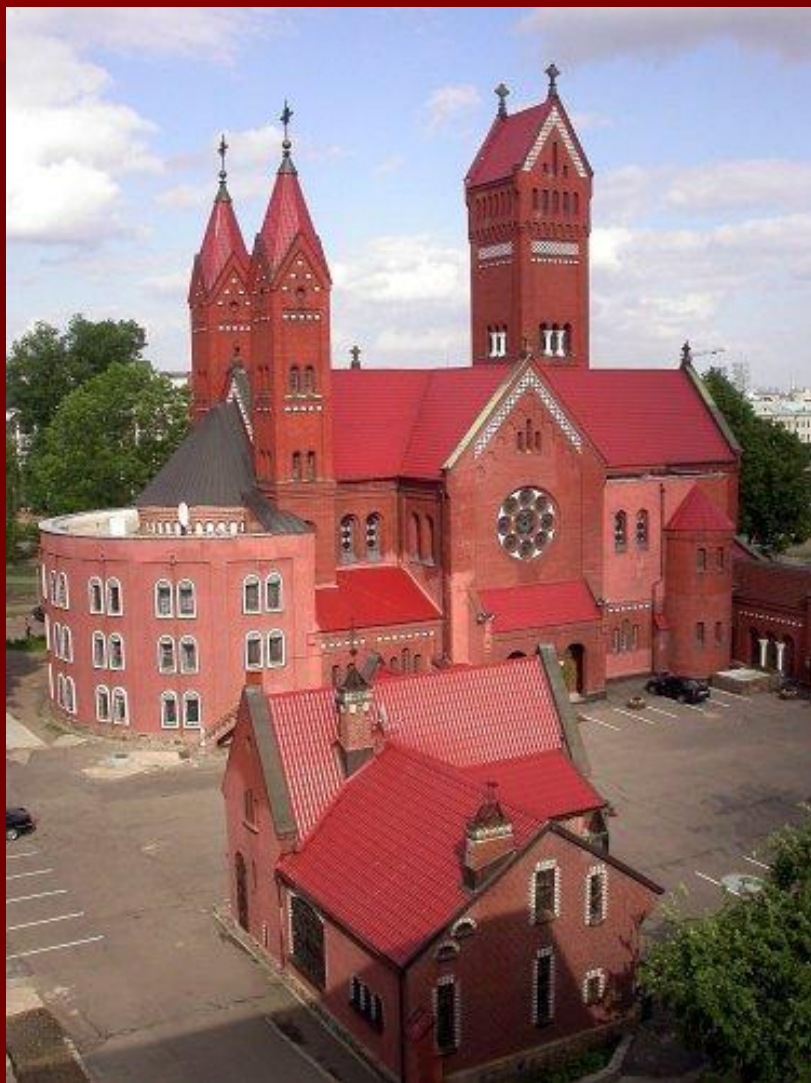
Відзы, Віцебская вобл. Касцёл Ражаства Марыі (неаготыка)

Косава, Брэсцкая вобл. Касцёл Троіцкі (неараманскі стыль)

Мінскі касцёл св. Сымона і Алены (неараманскі стыль з элементамі готыкі)

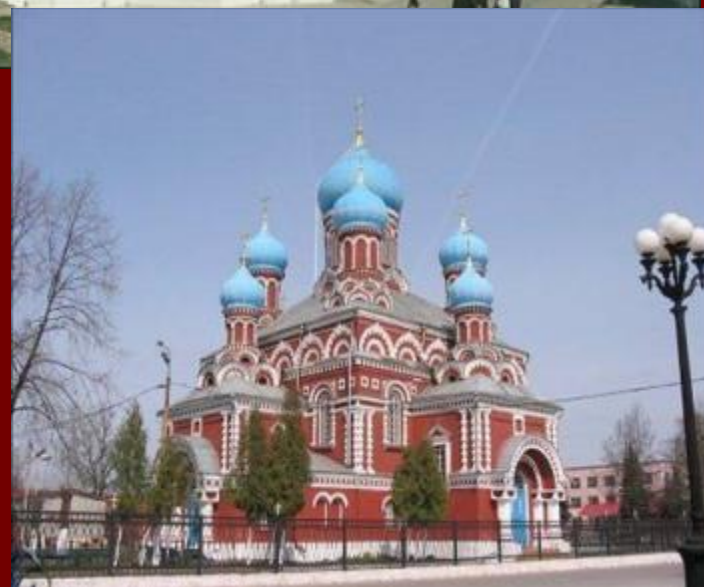
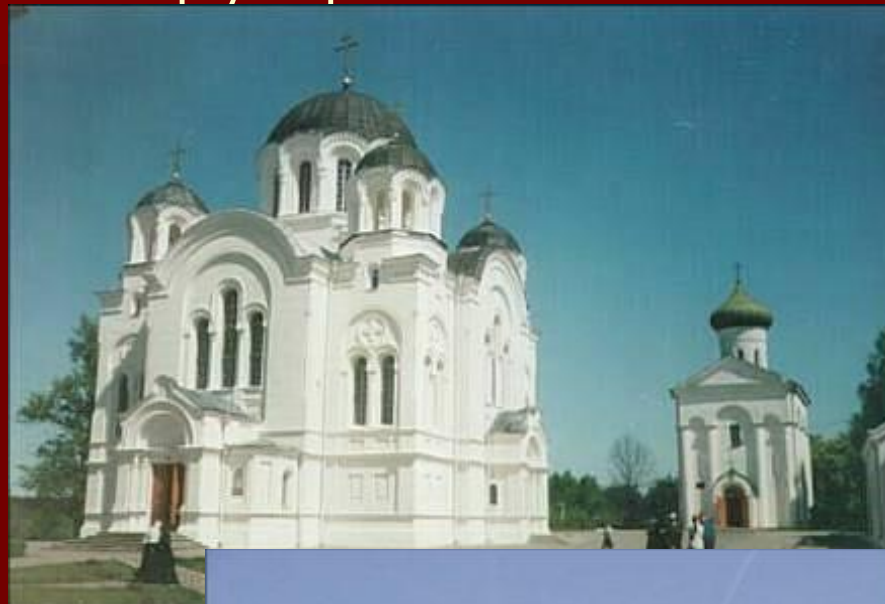
Стыль "мадэрн"

1. Гомельскі камерцыйны банк
2. Вакзал у Бігосава (Віцебская вобл.)
3. Гродзенскае рэальнае вучылішча
4. Магілёўскі пазямельны банк

Псеўдавізантыйскі стыль

1. Капліца князеў Паскевічаў у Гомелі 2. Царква узвіжання крыжа ў Полацку 3. Уваскрэсенскі сабор у Барысаве.

«Нашаніўскі» перыяд

- Газета “Наша ніва” — цэнтр нацыянальна-культурнага адраджэння (10 лістапада 1906 г. — 7 жніўня 1915 г.)
 - першапачатковую і галоўную сваю задачу бачыла ў барацьбе за ўсебаковае нацыянальна-культурнае адраджэнне беларускага народа, за прызнанне самога факта яго існавання

- Поспехі нацыянальна-культурнага адраджэння:
- абуджэнне народных талентаў;
- паскорыўся рост нацыянальна свядомай інтэлігенцыі;
- выданне **"Беларускага каляндара" (1910 г.);**
- **летапіс "Саха" (1912 г.)** для сялян;
- літаратурны мясячнік для моладзі **"Лучынка"(1912 г.);**
- грамадска-палітычны альманах(часопіс) **"Маладая Беларусь"(1912 г.);**
- дзейнасць выдавецтваў **"Загляне сонца і ў наша ваконца", "Наша ніва", "Наша хата", "А. Грыневіч", "Беларус", "Мінчук", "Палачанін" (дзейнічалі ў 1907-1914 гг.).**

Значэнне "Нашай нівы"

- адыграла выключную ролю ў нацыянальным абуджэнні беларусаў, у распаўсюджванні нацыянальнай свядомасці, згуртаванні і выхаванні беларускай інтэлігенцыі, у барацьбе за грамадскае прызначэнне самога факта існавання беларускага народа і яго роўнасці з іншымі народамі;
- садзейнічала развіццю беларускай літаратуры і беларускай мовы, прапагандзе і станаўленню беларускага нацыянальнага мастацтва;
- з'яўлялася цэнтрам беларускага нацыянальнага руху.

Адказы на пытанні.

1. Вылучыце фактары, што абумовілі сацыяльны склад навучэнцаў сярэдніх навучальных устаноў Беларусі ў 60-ыя гг. XIX – пачатку XX ст. Чаму прадстаўнікі некаторых саслоўяў былі абмежаваны ў магчымасці набыцця адукацыі?
2. Што адрознівае беларускую літаратуру азначанага часу ад папярэдняга перыяду?
3. Чаму мы так мала ведаем пра беларускую культуру?